

Dr hab. Joanna Helios, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego Wrocław, 14.04.2024 r.
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii UWr
Katedra Teorii i Filozofii Prawa

Recenzja osiągnięcia naukowego oraz całokształtu dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego doktor Samanty Kowalskiej w związku z jej wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego

I. Podstawa formalna recenzji

Podstawa formalna sporządzenia niniejszej recenzji wynika z Uchwały nr 956 Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego z dnia 13 grudnia 2023 roku w sprawie powołania komisji habilitacyjnej do przeprowadzenia czynności w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego Pani dr Samancie Kowalskiej. Na podstawie art. 177 ust. 1 pkt 1 lit. b, art. 178 ust. 1 pkt 1, art. 221 ust. 5, pkt 1-3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 742 ze zm.) oraz § 2 ust. 6 § 3 ust. 2 lit a-b, ust. 6 Regulaminu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora na Uniwersytecie Zielonogórskim przyjętego uchwałą nr 555 Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego z dnia 25 września 2019 r., Senat Uniwersytetu Zielonogórskiego powołał komisję habilitacyjną do przeprowadzenia czynności w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego Pani doktor Samancie Kowalskiej, jednocześnie obligując mnie do przygotowania recenzji na podstawie umowy zawartej z Uniwersytetem Zielonogórskim, wskazującej, iż rozpoczęcie wykonania dzieła nastąpi od dnia 23 lutego 2024 r. Rada Doskonałości Naukowej, działając na podstawie art. 221 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023, poz. 742) w dniu 8 października 2023 r. wyznaczyła Uniwersytet Zielonogórski do przeprowadzenia postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, wszczętego na wniosek Pani dr Samanty Kowalskiej z dnia 11 maja 2023 r. w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne. Rada Naukowa Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie uchwałą nr 35/2023/RD z dnia 29 czerwca 2023 roku w sprawie wyrażenia zgody na przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, wszczętego na wniosek dr Samanty Kowalskiej, po

str. 1

M

zapoznaniu się z dokumentacją sprawy, przekazaną przez Radę Doskonałości Naukowej pismem DRKN.Z5.400.94.2023 z dnia 19 maja 2023 roku nie wyraziła zgody na przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego.

Podstawą prawną osiągnięć naukowych Kandydata ubiegającego się o stopień doktora habilitowanego jest art. 219 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023, poz. 742), zgodnie z którym stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która: 1) posiada stopień doktora; 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne; 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Habilitantka posiada stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie bibliologia w specjalnościach: prawo, prawna ochrona dziedzictwa, Uniwersytet Warszawski, Wydział Historyczny (28 marca 2007 r.).

Recenzja została sporządzona w oparciu o materiały i publikacje przygotowane przez Habilitantkę.

II. Ocena osiągnięć naukowo – badawczych dr Samanty Kowalskiej

1. Ocena osiągnięcia naukowego (rozprawy habilitacyjnej)

Jako osiągnięcie naukowe, stanowiące podstawę wniosku o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego, Habilitantka wskazała monografię pt. *Międzynarodowe prawo roślin*, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2023, ss. 286, ISBN: 978-83-7627-218-4, 80 pkt.

1.1 Problem badawczy – jego oryginalność i znaczenie

Monografia Habilitantki wpisuje się w obszar międzynarodowego prawa ochrony środowiska. W przedmiotowej monografii Habilitantka próbuje scharakteryzować międzynarodowe prawo roślin jako nowo kształtującą się gałąź prawa międzynarodowego. Stawia sobie za cel określenie podstaw prawnych i aksjologicznych obowiązywania norm międzynarodowego prawa roślin. Nasuwa się pytanie czym różni się międzynarodowe prawo roślin od międzynarodowego prawa ochrony środowiska? To ostatnie bywa definiowane jako ogół norm prawa międzynarodowego oraz utworzonych przez nie instytucji, które wprost lub pośrednio służą ochronie środowiska. Międzynarodowe prawo ochrony środowiska obejmuje: po pierwsze, normy, mające na celu regulację zanieczyszczeń i innych szkodliwych działań wobec środowiska oraz po drugie, normy, których celem jest zapobieżenie, zmniejszenie lub przeciwdziałanie zagrożeniom dla środowiska (por. J. Ciechanowicz-McLean, *Prawo ochrony środowiska jako kompleksowa dziedzina prawa- ustawa organiczna?*, P. Korzeniowski (red.), *Zagadnienia systemowe prawa ochrony środowiska*, PAN Oddział w Łodzi Komisja Ochrony Środowiska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 62). Autorka określając problem badawczy zauważa, iż międzynarodowe prawo ochrony środowiska opiera się na ogólnych definicjach środowiska, w związku z tym w monografii koncentruje się na roślinach. Oczywiście nie można podważać prawnopolitycznego znaczenia roślin, ze zwróceniem uwagi na fakt, iż nowożytność charakteryzuje się jurydyzacją i tym samym wzrostem znaczenia pozytywizmu, odchodzeniem od prawa natury, tym samym przyczyniając się do pogłębienia doktrynalnego panowania ludzi nad zwierzętami i roślinami, traktowanymi jako byty, których zadaniem jest służenie człowiekowi (szeroko na ten temat A. Ławniczak, *Prawnopolityczne znaczenie roślin*, [w:] J. Helios, W. Jedlecka, A. Ławniczak, *Aspekty prawne, filozoficzne oraz religijne ochrony roślin i zwierząt- wybrane zagadnienia*, Prace Naukowe WPAE UW, seria e-monografie nr 85, Wrocław 2016, s. 13 i n.), co znajduje odbicie w czasach współczesnych. Należy zgodzić się z Autorką, iż ochrona roślin jest opisywana głównie przez pryzmat nauk biologicznych i rolniczych (s. 20), w efekcie czego rośliny traktowane są jako element środowiska (s. 21). Jednakże czy ta sytuacja daje podstawy do wyodrębnienia międzynarodowego prawa roślin? W monografii znajdujemy argumenty Autorki:

- międzynarodowe prawo środowiska jest podstawą do wyodrębnienia regulacji szczegółowych w zakresie międzynarodowego prawa roślin (s. 53);
- normy międzynarodowego prawa środowiska koncentrują się na definicjach generalnych, co przyczynia się do ugruntowania tradycji antropocentrycznej oraz redukcjonizmu w stanowieniu i interpretacji norm środowiskowych (s.201);

- międzynarodowe prawo roślin jest bardziej szczegółowe, umożliwia skonkretyzowanie przedmiotu regulacji (s. 201 – 204);

- prawo ochrony środowiska to gałąź prawa, która operuje przepisami o charakterze środowiskowym (s. 207);

- normy międzynarodowego prawa roślin sensu largo będą obejmowały spectrum zagadnień związanych z ochroną fitosfery (s. 208).

Perspektywa badawcza przyjęta w monografii powoduje, że prowadzone przez Habilitantkę rozważania wpisują się w debatę związaną z pozytywistycznym i iusnaturalistycznym sporem albowiem wiele argumentów przywoływanych przez Autorkę jest legitymizowanych aksjologicznie (np. prawo roślin wyprowadzane z porządku naturalnego (s. 154)). Wątki omówione w pracy mogą stanowić podstawę do dalszej dyskusji naukowej na temat ochrony roślin, a szerzej definicji środowiska w czasach współczesnych i co więcej pożądanego zakresu ochrony środowiska.

Problem badawczy, wybrany przez Habilitantkę jest interesujący, aczkolwiek wypada się zastanawiać czy i jakie znaczenie ma dla rozwoju dyscypliny naukowej.

1.2 Hipotezy badawcze – sposób ich sformułowania i weryfikacji

Habilitantka sformułowała trzy hipotezy badawcze:

Po pierwsze, międzynarodowe prawo roślin jako nowy dział prawa publicznego, z własną metodologią, katalogiem podmiotów i zakresem przedmiotowym;

Po drugie, globalne problemy środowiskowe ukazują, że dotychczasowe krajowe i międzynarodowe regulacje dotyczące ochrony roślin są nieadekwatne, stąd należy poszukiwać efektywniejszych i skuteczniejszych mechanizmów ochrony;

Po trzecie, międzynarodowe prawo roślin wykazuje cechy odrębnej gałęzi prawa publicznego, na bazie której kształtuje się nowy paradygmat ochrony roślin (s. 17-18).

Nie ze wszystkimi hipotezami / pytaniami badawczymi, które zostały postawione we wstępie (przedmowie), mogą się zgodzić.

Nasuwa się pytanie: czy istnieje uzasadnienie dla wyodrębnienia międzynarodowego prawa roślin? Czy przedmiotem nowego prawa mają być problemy, które możemy uznać w jakiś sposób za szczególne? W moim przekonaniu, jako teoretyka prawa, bardziej zasadne jest wskazanie kryteriów legitymizacji międzynarodowego prawa roślin. Kwestia związku pomiędzy prawem międzynarodowym publicznym, międzynarodowym prawem środowiska a międzynarodowym prawem roślin nie budzi wątpliwości, zresztą zauważa to sama Autorka np. „Podmioty międzynarodowego prawa roślin pokrywają się zasadniczo z katalogiem podmiotów prawa międzynarodowego publicznego” (s.80). Porównanie monografii

Habilitantki z publikacją Marii Magdaleny Kening – Witkowskiej, *Międzynarodowe prawo środowiska. Zagadnienia systemowe*, Wydawnictwo Wolters Kluwer 2011, wydanie 1, wskazuje na elementy wspólne pomiędzy międzynarodowym prawem środowiska i międzynarodowym prawem roślin w odniesieniu do: podmiotów, źródeł, rozstrzygania sporów, aksjologii, prawa człowieka do środowiska. Międzynarodowe prawo środowiska i międzynarodowe prawo roślin są ściśle ze sobą powiązane albowiem ochrona roślin stanowi istotny element szeroko pojętej ochrony środowiska naturalnego. Zatem nie można w przypadku międzynarodowego prawa roślin mówić o odmiennym typie norm, gdyż czerpiąc z dorobku teoretyka prawa Profesora Andrzeja Batora, traktując normy międzynarodowego prawa roślin jako odrębny typ norm byśmy poszli w kierunku „mnożenia bytów” (szeroko A. Bator, *Czy istnieje prawo gospodarcze?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, Rok LV, zeszyt 1; A. Bator, *Czy istnieje prawo gospodarcze?*, [w:] W. Gromski (red.), *Teoria i filozofia prawa. Wybór tekstów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998). Pozostaje jeszcze kwestia szczególnych problemów międzynarodowego prawa roślin. W moim przekonaniu przedmiot międzynarodowego prawa roślin mieści się w międzynarodowym prawie środowiska, a jego wyodrębnienie z uwagi na rośliny jako *lex specialis* stanowi jedynie próbę zwrócenia uwagi na niedostateczną prawną ochronę roślin we współczesnym świecie i stanowi refleksję nad zagadnieniami szczegółowymi związanymi z ochroną środowiska. Pewne analogie mogą nasuwać się ze sporem o „prawa zwierząt”. Idea praw jest przywoływana wtedy, gdy jest mowa o znaczeniu istot żywych. Powstaje też kwestia doprecyzowania o jakie prawa chodzi, czy o prawa moralne zwierząt czy ustawowe. W wielu kontekstach określenie „prawa zwierząt” odnosi się w ogólny sposób do międzynarodowego ruchu społecznego, znanego też jako ruch na rzecz ochrony zwierząt (por. P. Waldau, *Co każdy powinien wiedzieć. Prawa zwierząt*, przełożył M. Różycki, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2021). W relacji do zwierząt często używane jest określenie „prawo ochrony zwierząt”, które jest rozumiane jako system ochrony zwierząt, w sposób spójny i kompleksowy określający sytuację zwierząt, w szczególności granice pomiędzy ich wymaganą prawem ochroną a przyczynami uzasadniającymi ich wykorzystywanie (por. K. Kuszlewicz, *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2019). Stąd być może intuicje i chęci Habilitantki, zmierzające do wyodrębnienia międzynarodowego prawa roślin w oparciu o zaproponowane hipotezy badawcze, można potraktować jako próbę uporządkowania dyskursu naukowego, poprzez pokazanie, że dotychczasowe regulacje, które mieszczą się w międzynarodowym prawie środowiska nie są wystarczające z uwagi na zbyt duży stopień ogólności. Nie ulega wątpliwości, iż ochrona

roślin jest kluczowym elementem zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska naturalnego.

Jednakże obecnie nie istnieje międzynarodowe prawo roślin w sensie formalnie wyodrębnionych przepisów prawnych w tradycyjnym sensie.

1.3 Metodologia – trafność jej wyboru i zastosowania

Habilitantka zastosowała stosownie do zamierzeń badawczych następujące metody badawcze: po pierwsze, metodę dogmatyczną – do dekodowania norm międzynarodowego prawa roślin, ustalania ich treści i zakresu; metodę teoretyczno – prawną – do badania procesu stanowienia i egzekwowania norm międzynarodowego prawa roślin, także do analizowania opracowań naukowych z zakresu międzynarodowego prawa środowiska; metodę historyczno – prawną – w celu przedstawienia genezy i ewolucji międzynarodowego prawa roślin; metodę komparatystyczną – odnośnie wykładni norm ochrony roślin z różnych kręgów kulturowych i geograficznych. Autorka wskazuje na wywód interdyscyplinarny, który jest związany z przedmiotem badań.

Mając powyższe na uwadze, mogę stwierdzić, że metody zostały dobrane w sposób poprawny. Pewne wątpliwości może jedynie budzić brak wykorzystania aparatury pojęciowej teorii prawa w stosunku do głównego przedmiotu badań, jakim jest wskazanie na międzynarodowe prawo roślin jako odrębną gałąź prawa publicznego. Pominięto ustalenia teorii prawa w zakresie gałęzi prawa, dyferencjacji systemu prawa, legitymizacji, norm prawnych, paradygmatu. Owe ustalenia mogłyby przyczynić się do uporządkowania pojęciowego na gruncie analizy opracowań naukowych / literatury w stosunku do międzynarodowego prawa środowiska jako ewentualnej podstawy do wyodrębnienia międzynarodowego prawa roślin.

1.4 Konstrukcja pracy – uwagi ogólne

Niniejsza monografia rozpoczyna się wykazem akronimów, następnie mamy Przedmowę, w której Autorka prezentuje hipotezy badawcze, stawia pytania, wskazuje na metody badawcze. Monografia dr Samanty Kowalskiej obejmuje 7 rozdziałów o charakterze merytorycznym. W rozdziale 1 pt. *Zagadnienia wprowadzające* omawia ważkie z punktu widzenia dalszych rozważań terminy, nadto przedstawia genezę i ewolucję międzynarodowego prawa roślin. W rozdziale 2 pt. *Źródła międzynarodowego prawa roślin* koncentruje się na opisie źródeł, uwzględniając rolę aktów o charakterze soft law i ich ewentualną rolę w procesie kreacji międzynarodowego prawa roślin. Rozdział 3 pt. *Podmioty międzynarodowego prawa roślin* dokonuje charakterystyki stosownych podmiotów, zwracając uwagę na ich rozproszenie. Rozdział 4 pt. *Godność roślin – podstawa ochrony*

prawnej omawia koncepcję godności roślin, która zresztą pojawia się w całej pracy i w przekonaniu Autorki ma stanowić podstawę uzasadnienia dla wyodrębnienia międzynarodowego prawa roślin. Rozdział 5 pt. *Prawa przyrody w formowaniu międzynarodowego prawa roślin* uwypukla rolę praw przyrody, które mogą posłużyć jako fundament do budowy nowego paradygmatu ochrony roślin. Z kolei w rozdziale 6 pt. *Ochrona roślin w obliczu wyzwań i zagrożeń* Habilitantka zwraca uwagę na zjawiska ekobójstwa, ekoterroryzmu, technologii GMO. Na tle opisanych zagrożeń próbuje wskazać na cele międzynarodowego prawa roślin. W rozdziale 7 pt. *Kształtowanie i stosowanie międzynarodowego prawa roślin* Autorka porusza problemy związane z fragmentacją prawa, otwierając drogę do namysłu naukowego związanego z propozycjami definiowania międzynarodowego prawa roślin, z uwzględnieniem prawa globalnego. Materią ostatniego rozdziału jest odpowiedzialność międzynarodowa i sankcje. W przedmiotowym rozdziale czytelnik może znaleźć analizę wybranych orzeczeń trybunałów międzynarodowych. Warto dodać, iż każdy z rozdziałów uwzględnia podsumowanie, które może stanowić dobry punkt wyjścia do analizy treści rozdziału kolejnego. Monografia zawiera zakończenie, w którym Autorka przedstawia wnioski wysnute w oparciu o rozważania podjęte w części merytorycznej. Praca obejmuje bibliografię, która została uporządkowana poprzez wyróżnienie: źródeł (Prawo międzynarodowe – umowy, akty prawa hard law i soft law; Prawo europejskie – akty prawne, dokumenty; Prawo polskie – akty prawne, dokumenty), orzecznictwo (Komitet Praw Człowieka, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości – wybór orzecznictwa, dokumentów, opinii doradczych, Międzynarodowy Trybunał Karny – wybór dokumentów, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej – wybór orzecznictwa, Europejski Trybunał Praw Człowieka – wybór orzecznictwa, Trybunał Konstytucyjny RP – wybór wyroków i postanowień, System afrykański – wybór orzecznictwa, przepisów, aktów prawnych i dokumentów, Azja i Pacyfik – wybór aktów prawnych, dokumentów, Boliwia – wybór aktów prawnych, dokumentów, Ekwador – wybór orzecznictwa, aktów prawnych, Indie – wybór orzecznictwa, aktów prawnych, dokumentów, Kolumbia – wybór orzecznictwa, aktów prawnych, Nowa Zelandia – wybór aktów prawnych, dokumentów, Szwajcaria – wybór aktów prawnych), raportów, sprawozdań i innych dokumentów oraz literatury (prace zwarte, wydawnictwa ciągłe), a także osobno netografii. W monografii znajduje się streszczenie w języku angielskim.

Tak ujętą konstrukcję pracy oceniam zasadniczo pozytywnie. Mogę nie zgadzać się ze wszystkimi założeniami na których opiera się przedmiotowa monografia, jednakże Autorka stara się prowadzić dyskurs w sposób uporządkowany, zgodnie z przyjętymi założeniami

str. 7

badawczymi. Wnikliwa analiza treści monografii wskazuje, iż Habilitantka jest pewna swoich celów badawczych i konsekwentnie zmierza do ich udowodnienia w oparciu o argumenty, które dobiera z literatury, źródeł aktów normatywnych. Praca napisana jest przystępnym językiem. Momentami utrudniają lekturę sformułowania, które w moim przekonaniu nie powinny znaleźć się w monografii naukowej (np. rośliny mogą „przemówić” (s. 19); pod płaszczykiem ochrony roślin (s. 46), aczkolwiek odczytuje je jako zaangażowanie Autorki w próbę wskazania na konieczność powstania międzynarodowego prawa roślin.

Warsztat naukowy oceniam pozytywnie, chociaż nie znalazłam w nim artykułów czy monografii teoretyków prawa, którzy zajmują się problemami związanymi z gałęziowością systemu prawa, dyferencjacją, klasyfikacją (np. A. Bator, H. Rot, K. Opalek).

1.5 Uwagi szczegółowe dotyczące zawartości merytorycznej pracy

Sam przedmiot rozważań podjętych w niniejszej monografii mogę uznać za interesujący aczkolwiek pewne wątpliwości / uwagi polemiczne wiążę również z kwestiami szczegółowymi.

Po pierwsze, godność roślin

Habilitantka wskazuje na godność roślin jako podstawę ich prawnej ochrony. Szczegółowe rozważania odnoszące się do godności roślin odnajdujemy w rozdziale 4. Zdaniem Habilitantki koncepcja godności może przyczynić się do wdrażania ochrony roślin na najwyższym poziomie prawnym oraz krystalizowania międzynarodowego prawa roślin (s. 133). Ponadto w przyjętej narracji godność, a właściwie koncepcja godności, jawi się jako moralny strażnik przed przekształceniem roślin w żyjące maszyny lub automaty (s.134). Tudzież godność roślin uwydatnia prawne i etyczne argumenty, które przemawiają za rozszerzeniem regulacji normatywnych (s. 137). Do godności Autorka odnosi się nie tylko w rozdziale 4. Odniesienia do godności pojawiają się w zasadzie w całej monografii: godność roślin wskazuje na etyczną drogę profilowania działań (s. 187); w celu zintegrowania ochrony roślin należy wziąć pod uwagę godność (s. 209); uznanie godności roślin za podstawę prawną i aksjologiczną ochrony (s. 222); podstawa prawna i aksjologiczna dla orzekania to godność (s. 226). Istnieją różne podejścia do kwestii godności roślin. Wielu filozofów, etyków, myślicieli wychodzi z założenia, iż rośliny nie posiadają godności w takim sensie w jakim godność przypisywana jest człowiekowi. Należy zauważyć, iż na gruncie nauki człowiek jest traktowany w sposób szczególny, a owa szczególność ma wielorakie uzasadnienie (np. koncepcja godności osoby ludzkiej Tomasza z Akwinu czy kantowskie pojęcie godności). Godność wiązana jest z pewnymi atrybutami, które przysługują człowiekowi. Chodzi między innymi o atrybuty moralne, intelektualne czy emocjonalne. Z uwagi na fakt, iż rośliny

pozbawione są owych atrybutów w takim znaczeniu jak ludzie, prowadzi to do wniosku, że rośliny nie posiadają godności w sensie etycznym lub moralnym. Rośliny są wprawdzie organizmami żywymi, funkcjonującymi w sposób złożony, jednakże różnią się od ludzi czy zwierząt (human animals/ non human animals). Sama Habilitantka sygnalizuje, iż dominująca jest postawa antropocentryczna. Człowiek z uwagi na przypisaną mu godność góruje nad światem roślin i zwierząt. Prawa człowieka są związane z godnością, która jest źródłem jego praw i wolności. Habilitantka czerpie z rozwiązań prawnych właściwych Szwajcarii, w której obowiązuje zakaz naruszania godności flory. Należy zaznaczyć, iż wspomniany zakaz odnosi się do naukowców, którzy przeprowadzają badania w laboratoriach. Duży problem stanowi brak jednolitej koncepcji godności stworzenia mimo pojawiającej się perspektywy nieantropocentrycznej i motywu wspólnoty transgatunkowej. Niektórzy naukowcy są zdania, iż roślinom powinna zostać przypisana godność z uwagi na argumenty ekologiczne i ochronę środowiska, a także fakt, iż rośliny odgrywają kluczową rolę w ekosystemach, ponadto są zdolne do odczuwania pewnych bodźców, takich jak światło, woda czy szereg czynników środowiskowych. Zatem można zastanawiać się czy godność może stanowić podstawę prawnej ochrony roślin? Jeśli przyjmiemy, iż *tak* to pojawi się kwestia związana z definicją godności roślin. I w tym miejscu znowu nasuwają się analogie z prawną ochroną zwierząt. Pojęcie godności nie przyczyniło się w stopniu diametralnym do zmiany sytuacji zwierząt w Szwajcarii, a takie oczekiwania miały środowiska zaangażowane w walkę o prawa zwierząt. Aczkolwiek uwaga społeczeństwa i środowisk naukowych (etyków, filozofów, prawników) została zwrócona na problemy zwierząt, na konieczność określenia ich pozycji oraz ochrony gwarantowanej przez państwo (szeroko. K. Więckowska, *Impresje o godności zwierząt na przykładzie rozwiązań prawnych w Szwajcarii*, „Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies” 2019, nr 5). Być może jest i tak, że oparcie ochrony prawnej na godności roślin wydaje się zamierzeniem budzącym wątpliwości, aczkolwiek mogą odczytywać intencje Habilitantki jako próbę poszukiwania uzasadnienia dla zwiększenia ochrony prawnej roślin w aksjologii (*naturalnym porządku* s. 162). Wszak kwestia godności roślin, podobnie jak godności zwierząt jest złożona, stanowi przedmiot debaty naukowej, a chociaż większość ludzi nie przypisuje roślinom godności w sensie etycznym lub moralnym to przecież istnieją różne podejścia naukowe do owego problemu, różnorakie perspektywy badawcze, a jedna z nich została zaprezentowana w przedmiotowej monografii.

Po drugie, reprezentacja przyrody/ podmiotowość prawna przyrody/ ochrona a opieka

Habilitantka reprezentację prawną wywodzi z praw przyrody, łącząc ją z godnością i podmiotowością, umożliwiającą wyartykułowanie praw przysługujących roślinom (s. 154 i str. 9

n). W prawie trudno znaleźć argumenty przemawiające na rzecz zrównania podmiotowości świata przyrody z podmiotowością człowieka, a sama próba poszukiwania odpowiedzi na to pytanie jest rozpatrywana w kategoriach etycznych (np. K. Ilski, Peter Wohlleben, *Sekretne życie drzew. Czy chodzi o wyznaczenie nowej podmiotowości świata przyrody?*, „Stud. Mater. Ośr. Kult. Leśn.” 2018, nr 17) / rozważaniach na temat „humanistycznej roślinnej ślepoty” (M. Szpunar, *Nieobecność roślin w humanistyce. O potrzebie PLANT STUDIES, symbolice drzew, lasu i ich terapeutycznych właściwościach*, „Forum Pedagogiczne” 2022, nr 13,2). Należy zaznaczyć, iż na polu sztuki toczy się debata na temat podmiotowości roślin. Motyw roślin jako osób mieści się w feministycznych studiach nad roślinami. Natomiast na gruncie prawa cywilnego rośliny traktowane są jako przedmioty prawa własności, np. art. 150 KC. Chociaż w prawie karnym sytuacja roślin wygląda nieco inaczej. Zgodnie z art. 181 KK powodowanie zniszczeń w świecie przyrody jest karane. Jednakowoż nie można utożsamiać treści wskazanego przepisu z podmiotowością roślin. Idąc tropami myślowymi Habilitantki można potraktować ochronę roślin jako szczególną dziedzinę praktyki prawniczej oraz nauki (s. 123).

Po trzecie, paradygmat ochrony międzynarodowego prawa roślin

W recenzowanej monografii kilkakrotnie pojawia się określenie paradygmat. Na stronie 73 Habilitantka pisze, iż: poglądy doktryny pełniące rolę subsydiarną mogą przyczynić się do uporządkowania norm, a w perspektywie do wyartykułowania kolejnych elementów składających się na paradygmat ochrony międzynarodowego prawa roślin. Zgodnie z koncepcją T. Kuhn, ażeby dana teoria mogła zostać uznana za paradygmat musi być lepsza od innych teorii. Współcześnie w naukach prawnych można mówić o wielości różnych paradygmatów. W związku z tym rozważania podjęte przez Habilitantkę mogą przyczynić się do wzmocnienia prawnej ochrony roślin, stanowiąc ważny głos w dyskusji. Natomiast wnikliwa analiza treści monografii nie pozwala mi na zgodzenie się z Autorką, iż możemy mówić o paradygmacie ochrony międzynarodowego prawa roślin. Być może lepiej byłoby mówić o standardach ochrony międzynarodowego prawa roślin, opartych na wspólnych zasadach (principles) i celach (policies) w nawiązaniu do Ronalda Dworkina, łączących prawa człowieka z prawami roślin, np. prawo do czystego środowiska jako ściśle powiązane z ochroną roślin.

1.6 Wniosek końcowy

Podsumowując przedstawioną wyżej ocenę monografii dr Samanty Kowalskiej pt. *Międzynarodowe prawo roślin*, pragnę stwierdzić, iż mimo szeregu uwag polemicznych, stanowi ona wkład w rozwój dyscypliny naukowej, charakteryzuje ją rzetelny warsztat naukowy, a także wnikliwa analiza stosownych aktów normatywnych i orzecznictwa sądowego oraz literatury polskiej i zagranicznej. Sformułowane przez Habilitantkę wnioski, z którymi można się zgadzać lub mieć odmienne zdanie, są ciekawe i w pewnym sensie oryginalne, otwierające debatę naukową w odniesieniu do prawnej ochrony roślin na arenie międzynarodowej, co w kontekście zmian klimatycznych, braku konsensusu co do Zielonego Ładu, wolno odczytywać jako nowatorskie.

2. Ocena pozostałej aktywności naukowej

Habilitantka wskazała, iż jest Autorką (w jednym przypadku współautorką) 10 monografii. Wymienione przez nią monografie zostały opublikowane po uzyskaniu stopnia doktora. Żadna z tych monografii nie została dołączona do materiałów habilitacyjnych. Zatem trudno mi ocenić czy wszystkie z wymienionych monografii można zaliczyć do monografii naukowych czy są to książki, które poruszają określone zagadnienia (np. dziedzictwa kulturowego, notariatu w Kaliszu czy roli regulacji prawnych w zarządzaniu komunikacją i informacją medialną).

Ponadto Habilitantka deklaruje, iż po uzyskaniu stopnia doktora napisała 52 rozdziały, które znalazły się w wymienionych przez nią monografiach naukowych. Jest Autorką jednego biogramu, który znajduje się w druku. Brała udział w redakcji / współredakcji 11 monografii naukowych. Opublikowała 35 artykułów naukowych, 1 przekazany do redakcji, aczkolwiek znaczna ich część nie znajduje się w czasopismach punktowanych.

Analiza artykułów, które zostały dodane do materiałów habilitacyjnych, pozwalają wyodrębnić pewne obszary badawcze na których koncentrują się zainteresowania naukowe Habilitantki:

Po pierwsze, prawa przyrody / prawna ochrona środowiska/ bezpieczeństwo ekologiczne: Prawa przyrody w ochronie środowiska i wzmacnianiu bezpieczeństwa ekologicznego, „Studia Prawnicze KUL” 2(94) 2023; Ekobójstwo – wielowymiarowe zagrożenie dla środowiska, „Studia Prawnoustrojowe” nr 61/ 2023; The role of „green” courts in shaping environmental justice in India and New Zealand, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” Rok LXXXV, zeszyt 3/2023; Transgraniczne zagrożenia dla środowiska – wyzwaniem dla strategii bezpieczeństwa publicznego, [w:] B. Pawlaczyk (red.), Wymiary bezpieczeństwa publicznego i ich wieloaspektowość. Uczelniany projekt naukowo – badawczy, Wydawnictwo Naukowe Akademii Kaliskiej, Kalisz 2022; ECOCIDIO: UNA

str. 11

AMENAZA PARA EL TEJIDO BIOLÓGICO Y LA SEGURIDAD ECOLÓGICA, „Veredas do Direito” 2023, v. 20; *Koncepcja godności roślin w ochronie środowiska i bezpieczeństwie ekologicznym*, „Studia Prawnoustrojowe” nr 55/2022; *Protection of plant biodiversity in the light of international law*, „Societas et Iurisprudentia” 2022, Volume X, Issue 4. Część artykułów koncentruje się na zagadnieniach, które zostały poddane analizie w monografii habilitacyjnej, stanowiąc przyczynek do dyskusji lub kontynuację podjętych rozważań (np. koncepcja godności czy ekobójstwo, tudzież prawa przyrody). Zauważam, iż nie stanowią one powtórzenia treści monografii habilitacyjnej, chociaż pewne fragmenty / wątki są spójne z monografią habilitacyjną.

Po drugie, prawa człowieka / bezpieczeństwo: *Pro homine principle: an axiological compass in interpretation norms in the field of human rights*, „The Age of Human Rights Journal” 2021, nr 16; *Zasady ogólne prawa uznane przez narody cywilizowane w kontekście ochrony praw człowieka*, [w:] *Przedsiębiorczość i Zarządzanie* 2019, Wydawnictwo SAN, Tom XX, zeszyt 3, część 3; *Informacja w służbie bezpieczeństwa. Prakseologia współdziałania w obliczu asymetrycznego zagrożenia terroryzmem*, [w:] P. Kamiński (red.), *Prakseologia współdziałania podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Kaliskiej, Kalisz 2023. Zainteresowania naukowe Habilitantki koncentrują się na zasadach w odniesieniu do ochrony praw człowieka (zasady ogólne prawa uznawane przez narody cywilizowane oraz zasada szczególna – pro homine) z ukierunkowaniem na aksjologię albowiem zasady są nośnikami wartości. Bezpieczeństwo w sytuacjach zagrożenia terroryzmem wpisuje się również w dyskurs o prawach człowieka.

Po trzecie, inne: *Akta notariuszy kaliskich z okresu międzywojennego – źródłem wiedzy do biografii społeczności*, [w:] R. Skrzyniarz, E. Krzewska, W. Zgłobicka – Gierut, *Badanie biografii – źródła, metody, konteksty*, Wydawnictwo EPISTEME, Lublin 2014. W artykule Habilitantka przy wykorzystaniu metody historycznej dokonała analizy szeregu dokumentów notarialnych notariuszy kaliskich okresu międzywojennego. Ów artykuł mogę potraktować nie tylko jako ciekawostkę, ale źródło wiedzy dotyczącej praktyki notariuszy w czasach międzywojennych, wykonujących zawód w mieście wielokulturowym, co miało wpływ na ich działalność prawniczą. Z zaprezentowanego przez Habilitantkę wykazu artykułów w czasopiśmie naukowych wynika, iż 5 artykułów porusza problematykę aktów notarialnych i działalności notariuszy kaliskich w okresie międzywojennym. Zostały one opublikowane w czasopiśmie *Dziedzictwo Kulturowe Miasta Kalisza i Regionu Południowej Wielkopolski*, stąd

też nie podważając ich wartości, można się zastanowić nad zasadnością wliczenia ich do artykułów naukowych.

Pani dr Samanta Kowalska wygłosiła 56 referatów na konferencjach naukowych ogólnopolskich i międzynarodowych, brała udział w 10 komitetach organizacyjnych. Przedmiotowe konferencje naukowe organizowane były między innymi przez: WPiA UAM Poznań, WPiA Uniwersytet Szczeciński, WPiA Uniwersytet Gdański, NASD Lviv Ukraina, WPA, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM Poznań, Społeczną Akademię Nauk w Łodzi, KUL, Uniwersytet Jana Kochanowskiego. Tytuły referatów, wymienionych w dołączonych certyfikatach, pokazują, iż zainteresowania naukowe Habilitantki mieszczą się w problematyce szeroko rozumianego prawa międzynarodowego, w szczególności dotycząc zagadnień: terroryzmu (wolność słowa, non – state terrorist actors, zagrożeń dla wolności i bezpieczeństwa, modus operandi terrorystów), ochrony kulturowego dziedzictwa, zasad ogólnych prawa międzynarodowego w kontekście ochrony praw człowieka, praw przyrody, kryzysu ekologicznego, ochrony bioróżnorodności roślin w UE, zmian klimatycznych.

Habilitantka jest dwukrotnym laureatem „Konkursu dla Młodych Naukowców”, członkinią w międzynarodowych i krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych (International Law Association in London, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Polskie Towarzystwo Historyczne, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Po uzyskaniu stopnia doktora odbyła staże naukowe (Zakład Prawa Międzynarodowego i Organizacji Międzynarodowych Wydział Prawa i Administracji UAM Poznań; międzynarodowe wizyty naukowe, kwerendy, konferencje, projekty naukowe – Niemcy, Belgia, Holandia, Czechy i Słowacja; wyjazdy i wizyty naukowe wynikające ze sprawowanej w latach 2008 – 2012 funkcji Prodziekana ds. studenckich oraz przewodniczącej Wydziałowej Komisji Erasmus). Jest redaktorem naukowym i pomysłodawcą wydawnictwa ciągłego „Dziedzictwo Kulturowe Miasta Kalisza i Regionu Południowej Wielkopolski”, które zaczęło ukazywać się od 2011 r. Jest autorką trzech recenzji książek, recenzentką „Rocznika Kaliskiego” 2019, tom XLV, Bogucki, Wydawnictwo Naukowe, lista MEiN, poziom I, 80 pkt, recenzentką artykułów zagranicznych / w wydawnictwach ciągłych. Brała udział w 4 projektach badawczych, występując w roli kierownika. Tematyka przedmiotowych projektów związana jest z sądownictwem międzynarodowym w kontekście ochrony praw człowieka, tudzież dwa z nich z dziedzictwem kulturowym oraz sytuacją Polaków na emigracji.

3. Podsumowanie osiągnięć naukowo badawczych dr Samanty Kowalskiej

Dokonując podsumowania przedstawionej powyżej oceny osiągnięć naukowo – badawczych dr Samanty Kowalskiej mogę stwierdzić, iż część załączonych przez Habilitantkę publikacji dotyka istotnych problemów związanych z prawną ochroną przyrody i prawami człowieka, co przekłada się na dobry poziom merytoryczny oraz umiejętność wykorzystania warsztatu naukowego (literatury polskiej i obcojęzycznej, źródeł prawa). Zakres przedmiotowy podejmowanych przez Habilitantkę zagadnień jest dość szeroki, skupiający się na prawach człowieka, dziedzictwie kulturowym, prawach przyrody, bezpieczeństwie ekologicznym. Patrząc na ilość artykułów, monografii / książek, wystąpień na konferencjach naukowych można odnieść wrażenie, iż Habilitantka jest zaangażowana naukowo, rozwija swoje zainteresowania badawcze także poprzez udział w różnych projektach. Habilitantka publikuje również w czasopismach zagranicznych. Pewnym minusem jest, iż większa część artykułów naukowych nie została opublikowana w czasopismach punktowanych, zwłaszcza odznaczających się wysoką punktacją. Ponadto zauważalna jest lokalność, która związana jest, zwłaszcza w przypadku monografii/ książek, rozdziałów w pracach zbiorowych, z publikowaniem w wydawnictwach Poznań, Kalisz, Konin. Może warto w dalszej pracy badawczej skupić się na mniejszej liczbie artykułów, rozdziałów w monografiach, ażeby zwiększyć liczbę publikacji w czasopismach punktowanych, także wysokopunktowanych czasopismach zagranicznych.

Dla mnie jako teoretyka prawa istotne jest podkreślanie przez Autorkę problemów związanych z kształtowaniem nowej etyki ekologicznej oraz refleksje o charakterze aksjologicznym. Wszak przedmiotem etyki ekologicznej są wartości i zasady, które odzwierciedlają stosunek człowieka do przyrody. Przeobrażenia współczesnego świata, takie jak zmiany klimatyczne czy wojny, zmuszają ludzi do przewartościowania poglądów na przyrodę i stawiają nowe wyzwania przed prawem międzynarodowym w postaci ochrony środowiska naturalnego.

W mojej ocenie Habilitantka posiada kompetencje badawcze, które w przyszłości umożliwią jej samodzielną pracę naukową.

III. OCENA DOROBKU DYDAKTYCZNEGO, AKTYWNOŚCI ORGANIZACYJNEJ, WSPÓLPRACY Z INSTYTUCJAMI NAUKOWYMI, WSPÓLPRACY MIĘDZYNARODOWEJ ORAZ POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ Dr Samanty Kowalskiej

Od dnia 1 października 2023 roku Habilitantka jest zatrudniona w Uniwersytecie Kaliskim im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego jako adiunkt, grupa badawcza. Z

obecną instytucją jest związana od 2020 roku albowiem w latach 2020 – 2023 była zatrudniona na stanowisku adiunkta / adiunkta badawczego w Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. Wcześniej pracowała w Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu (lata 2004-2019), w którym od 2007 roku była zatrudniona na stanowisku adiunkta.

Habilitantka prowadziła zajęcia dydaktyczne ze studentami studiów I i II stopnia na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych w formie wykładów, ćwiczeń, konwersatoriów, seminariów licencjackich i magisterskich, także zajęcia dla słuchaczy studiów podyplomowych. Z wymienionych przykładowo przedmiotów wynika, iż Habilitantka prowadziła/ prowadzi różnorakie przedmioty i w związku z tym trudno jest ją wpisać w jedną specjalizację dydaktyczną. Z dostarczonych materiałów nie wynika ilu dokładnie absolwentów studiów licencjackich i magisterskich wypromowała Habilitantka. Określenie „wielu” może być różnie interpretowane.

Jest współautorką dwóch skryptów dla słuchaczy studiów podyplomowych (*Społeczeństwo informacyjne. Wolność słowa w kontekście dziennikarzy i polityków* oraz *Węzłowe problemy ochrony dóbr kultury*).

Habilitantka angażowała się w działalność organizacyjną w ramach uczelni, w których była / jest zatrudniona: prodziekan ds. studenckich w latach 2008 – 2012, członkini Rady Wydziału, przewodnicząca Wydziałowej Komisji Erasmus, członkini Wydziałowej Rady Wydawniczej, członkini Wydziałowej Komisji ds. Potwierdzania Efektów Uczenia, członkini Rady ds. Kształcenia na Odległość UAM (grudzień 2015- grudzień 2016), Pełnomocnik Dziekana ds. prawnych i współpracy z otoczeniem, Delegat ds. wdrażania systemu administrowania bezpieczeństwem informacji, ochrony informacji niejawnych.

Habilitantka za osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne, a także naukowe otrzymywała nagrody Rektora UAM.

IV. KONKLUZJE

Mając na uwadze monografię dr Samanty Kowalskiej pt. *Międzynarodowe prawo roślin* oraz pozostały przedłożony do oceny jej dorobek naukowo-badawczy, uzyskany po osiągnięciu stopnia naukowego doktora, stwierdzam, że osiągnięcia te mieszczą się w zakresie zastosowania art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r.- Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r., poz. 742), zgodnie z którym stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;

- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej jedną monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii było ujęte w wykazie wydawnictw sporządzonym przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki;
- 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W przedmiotowym postępowaniu habilitacyjnym wszystkie trzy powyższe warunki zostały spełnione. Przedstawiona do oceny rozprawa habilitacyjna dotyczy bardzo istotnych problemów doktrynalnych i teoretycznoprawnych związanych z międzynarodową ochroną środowiska, a zaproponowane w niej rozwiązania, stanowią (wraz z pozostałymi pracami naukowymi Habilitantki) znaczny wkład w rozwój polskiej dogmatyki prawa międzynarodowego i prawa ochrony środowiska.

Pozytywna konkluzja przedstawionej recenzji osiągnięć naukowo-badawczych oraz dorobku Habilitantki oparta jest na przekonaniu, że spełnia Ona wymogi w trzech podstawowych obszarach aktywności zawodowej, właściwych dla osób będących samodzielnymi pracownikami naukowymi, a mianowicie w zakresie aktywności naukowo-badawczej, pracy dydaktycznej i działalności organizacyjnej. W każdym z tych obszarów częściowa ocena Habilitantki przedstawiona w niniejszej recenzji była bowiem pozytywna.

Wobec powyższego wnoszę o dopuszczenie dr Samanty Kowalskiej do dalszych stadiów postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Joanna Ullis